

Filipczak-Kocur, Anna

Konfederacja litewska na nadzwyczajnym sejmie w 1672 roku

Studia z Dziejów Państwa i Prawa Polskiego 5, 131-137

2000

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez **Muzeum Historii Polski** w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

ANNA FILIPCZAK-KOCUR

Konfederacja litewska na nadzwyczajnym sejmie w 1672 roku*

Litauische Konföderation im Extraordinären Sejm vom Jahre 1672

*Pod groźbą detronizacji*¹ – tak autor biografii króla Michała zatytułował rozdział dotyczący wydarzeń z 1672 r. Na początku tego roku odbył się sejm zwyczajny (26 stycznia – 11 marca). Wybrana na nim deputacja „do obrony” Rzeczypospolitej obliczyła, że potrzebne na wojnę z Turcją 5000 wojska kosztować będzie 3 000 000 zł kwartalnie. Ponadto pod Mohylewem czekało już na wypłatę zaległego żołdu skonfederowane wojsko koronne. Sejm jednak nie rozwiązał żadnego z tych problemów: został zerwany 11 marca – w ostatnim dniu obrad. Z tego powodu już 20 marca król zwołał na 18 maja do Warszawy sejm nadzwyczajny.

Sejm ten odbywał się w atmosferze poważnego zagrożenia ze strony tureckiej. Sułtan Mehmed IV dokonał przeglądu swoich wojsk pod Adrianopolem i wyznaczył termin rozpoczęcia wojny z Polską na 5 czerwca. Niektórzy z wotujących senatorów, w tym i Andrzej Kotowicz kasztelan wileński, proponowali generalną konfederację². Malkontenci jednak domagali się rozpatrzenia najpierw egzorbitancji. Stało się zatem bardzo prawdopodobne zerwanie sejmu, a w najlepszym przypadku zepchnięcie na dalszy plan spraw dotyczących obrony. Ponadto malkontenci zmierzali przede wszystkim do detronizacji króla Michała, a prymas Mikołaj Prażmowski wręcz zaproponował królowi złożenie korony dla dobra ojczyzny³. W tej skomplikowanej sytuacji wewnętrznej zebrali się Wielkopolanie na sesję prowincjonalną „u Marcinków”, której efektem był koncept aktu generalnej konfederacji województw prowincji wielkopolskiej, spisanej następnego dnia – 27 maja. Do konfederacji tej zaproszono województwa małopolskie i litewskie. 3 czerwca na sesji u refor-

* Za wiele cennych uwag i informacji o posłach występujących w tekście składam podziękowanie Andrzejowi Rachubie.

¹ A. Przyboś, *Michał Korybut Wiśniowiecki 1640–1673*, Kraków 1984, s. 167–197.

² Informacje na temat przebiegu sejmu podaje, opierając się na *Diariuszu seymu w roku 1672 drugiego*, wyd. F. Kluczycki, odbitka ze zbioru pism do wieku i spraw Jana Sobieskiego, Kraków 1880, s. 3–96.

³ A. Przyboś, *Michał Korybut...*, s. 184.

matów postanowili Wielkopolanie podpisać bez sprzeciwu sporządzony przed kilku dniami akt, a 4 czerwca na konfederację wyrazili zgodę Małopolanie. Jeszcze 28 czerwca składano pod nią podpisy i tego samego dnia oblatowano ją w grodzie warszawskim. Nie stała się ona jednak konfederacją generalną; Litwini bowiem przygotowali własną i podpisali ją 27 maja. Skoro 30 czerwca sejm został zerwany i rozszedł się bez uchwał, konfederacje okazały się potrzebne.

Tekst konfederacji wielkopolskiej, datowany również na 27 maja, przedrukował Kluczycki w diariuszu sejmowym⁴, bez podpisów posłów, pod tytułem *Konfederacja generalna województw prowincji wielkopolskiej*. Natomiast dotąd niepublikowany tekst konfederacji litewskiej znajduje się w *Metryce Litewskiej*, w Moskwie⁵.

Najważniejsze postanowienia konfederacji były następujące. Litwini, w przypadku zerwania sejmu, godzili na pospolite ruszenie u boku króla, w celu obrony państwa, dostojęstwa królewskiego, swobód i wolności. Tekst konfederacji wielkopolskiej różni się w szczegółach od tekstu konfederacji litewskiej. Wielkopolanie przypomnieli dwie konstytucje z 1670 r., mianowicie: *Warunek wolnej elekcji* oraz *Obowiązek przy dostojęństwie naszym Stanom Rzpltej*⁶. Było to równoznaczne – jak się wydaje – ze zobowiązaniem do wierności królowi, z obroną wolnej elekcji, niedopuszczeniem do detronizacji Michała i wprowadzenia na tron innego władcy bez wolnej elekcji. Obie konfederacje miały charakter antymalkontencki. Przede wszystkim jednak związane zostały dla obrony Rzeczypospolitej przed Turcją. Posłowie litewscy, podpisując ten akt, zastrzegali jednak na ogół, że najpierw należy zapewnić bezpieczeństwo i obronę granic Wielkiego Księstwa Litewskiego, dopiero potem użyć pospolitego ruszenia przeciwko Turcji. Aktu konfederacji litewskiej nie oblatowano w grodzie warszawskim, lecz wpisano go do księgi kanclerskiej *Metryki Litewskiej*. Akt ten jest ciekawym źródłem dla zainteresowanych historią sejmu polskiego z uwagi na podpisy posłów. Pozwalają one w dużej mierze na ustalenie składu izby poselskiej na drugim sejmie w 1672 r. Oprócz dwu senatorów: kasztelana wileńskiego Andrzeja Kotowicza i kanclerza wielkiego litewskiego Krzysztofa Paca, pod konfederacją znalazły się podpisy 28 posłów, w tym: 27 z Litwy i jednego z Inflant. Brakuje więc podpisów 20 posłów litewskich oraz pięciu inflanckich. Brak w ogóle podpisów przedstawicieli województwa połockiego, powiatów: nowogródzkiego, słonimskiego, witebskiego, brzeskiego, mińskiego, mozyrskiego i rzeczyckiego. Natomiast powiaty: oszmiański, lidzki, orszański, piński i księstwo żmudzkie reprezentowane były tylko przez pojedynczych posłów.

⁴ *Diariusz seymu w roku 1672...*, s. 69–70.

⁵ *Rossijskij Gosudarstwennyj Archiw Driewnich Aktow w Moskwie*, f. 389, nr 136, k. 230–231.

⁶ *Volumina Legum* [dalej: VL], t. V, Petersburg 1860 (reprint), s. 27–28.

Warto także zwrócić uwagę na zawarte między podpisami klauzule rezerwacyjne, mające zapewnić pierwszeństwo ochrony interesów ziem Wielkiego Księstwa Litewskiego.

* * *

Konfederacja roku 1672 dnia 27 maja województw, zieml i powiatów WKsL na sejmie walnym warszawskim do ksiąg Metryki WKsL zaniesiona

Michał, z Bożej Łaski Król Polski etc.

Oznajmujemy tym listem naszym, iżeśmy byli proszeni o wydanie ekstraktem z ksiąg Metryki naszej Wielkiej WKsL generalnej konfederacyi panów rad i posłów ziemskich z województw i powiatow WKsL na sejm zgromadzonych, która, od słowa do słowa wpisując, tak się w sobie ma:

My, rady i posłowie ziemscy województw i powiatów WKsL na sejm terażniejszy za uniwersalami JKM pro die decima octava Mai [18 maja] zgromadzeni, uważając eam infelicitatem [to nieszczęście] Rzeczypospolitej naszej, którą ponosi przez częste sejmów rozrywania, gdy miasto zaszczytu i obrony częstokroć inermem Rempublicam (bezbronną Rzeczpospolitą) zostawawszy, onę coraz w oczewiste podawamy pericula [niebezpieczeństwa], interitum [zagładę] jej przez to accelerando [przyśpieszając]. Zaczym będąc zewsząd o zamysłach pogańskich przestrzeżeni i mając denuntiationem [doniesienie] przez czawsza belli Turcici [o wojnie tureckiej], tudzież przestrogę listowną jaśnie wielmożnego jm. Pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego⁷ sub data 20 praesentis [datowaną 20 bieżącego miesiąca] do jaśnie wielmożnego jm. pana kanclerza wielkiego koronnego⁸ i przy niej insze przysłane pewne wiadomości od tegoż jaśnie wielmożnego jm. pana marszałka i hetmana wielkiego koronnego, że już ten nieprzyjaciel foedifragam manum [wiarołomną rękę] na Rzeczpospolitą naszą nie tylko wygotował, ale też już znać in procinctu [w gotowości] wykonania tej swojej

⁷ Jan Sobieski – marszałek wielki 1665–1674 (*Urządnicy centralni i nadworni Polski XIV–XVIII wieku. Spisy*, Kórnik 1992, s. 81), hetman wielki koronny 1668–1674 (*ibidem*, s. 43).

⁸ Mikołaj Jan Prażmowski – kanclerz wielki koronny 1658–1666 (*ibidem*, s. 56).

zawziętej zostawa imprezy, Rzeczpospolita zaś żadnej dotąd proporcjonalnej siłom i potędze nieprzyjacielskiej, dla rozerwania przeszłego sejmu, nie obmyśliwszy obrony, na terażniejszym dopiero onę obmyślić intendit [zamierza] sejmie. Obawiając się jednak, aby taż co i przedtym nie potkała Rzeczpospolitą infelicitas [klęska], żeby strzeż Boże, i sejm terażniejszy miał być rozerwany, przez co, aby Rzeczpospolita zostając indefensa [bezbronna], a osobliwie Wielkie Księstwo Litewskie od pogranicza swego, od Kozaków siewierskich, Polesia, inkursyji [najazdów] tatarskich, które nas przeszłego roku infestowały [niepokoiły], *maximis periculis et ultimo interitui* [na największe niebezpieczeństwa i ostateczną zgubę] wystawiona była. *Providendo* [zapobiegając] tedy *indemnitati*⁹ *Reipublicae* [szkodzie Rzeczypospolitej] osobliwie WKsL, takową generalną między sobą czynimy konfederacją i spólnie się wszyscy *nomine* [w imieniu] województw i powiatów naszych *fide, honore, et conscientia* [wiarą, honorem i sumieniem] obowiązuujemy, że *in casu* [w przypadku] rozerwania terażniejszego sejmu do zaszczytu Rzeczypospolitej za trzeciemi od JKM wydanemi wiciami, których wydanie według praw i zwyczajów WKsL w moc dajemy JKM, *concurreremus* [zbierzemy się] ohotnie *pectora nostra* [piersiami naszymi], wpród przy wierze świętej i chwale boskiej, a potym przy dostojęństwie JKM i całości Rzeczypospolitej swobód, praw i wolności naszych, na zaszczyt onych niosąc. Którę tę konfederacją naszą takowym sposobem dla zaszczytu i obrony Rzeczypospolitej dostojęństwa JKM i zatrzymania praw, swobód i wolności naszych postanowioną, że województwa i powiaty nasze *approbabunt et parato*¹⁰ *gratoque* [zgodzą się i chętnie, a wdzięcznie] przyjmą nic nie wąpiemy. A żeby ta konfederacja między nami postanowiona, po województwach i powiatach ichmpp. braci naszym w domu pozostałym, *in casu* [na wypadek] rozerwania sejmu terażniejszego dla wszelakiej gotowości wiadoma była, tedy onę wpród do grodu warszawskiego podać, a potym *per extractum* [wypisem] do grodów województw i powiatów naszych jako najprędzej rozesać obowiązuujemy się, oryginał onej przy JKM zostawując. Czego wszytkiego

⁹ W tekście: *indemnitati*.

¹⁰ W tekście: *prarato*.

sub fide, honore et conscientia [na wiarę, honor i sumienie] *dotrzymać i do efektu, in casu* [w przypadku] *rozerwania sejmu terażniejszego, przywieść obowiązujemy się, na co się rękami naszymi podpisujemy. Działo się na sejmie walnym warszawskim, dnia 27 miesiąca maja roku 1672. U tej konfederacyi podpisy rąk tymi słowy: Andrzej Kotowicz, kasztelan wileński¹¹; Chryzstof Pac, kanclerz wielki WKsL¹²; Michał Drucki Sokoliński, pisarz WKsL, poseł województwa smoleńskiego i marszałek koła poselskiego¹³; Kazimierz Mintowt Czyż¹⁴, podkomorzy i poseł województwa wileńskiego, *salva securitate* [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa] *granic i zwyczajów WKsL uniformiter* [jednakowo] *z jm. panem kolegą moim podpisuję się; Kazimierz Stanisław Dąbrowski¹⁵, cześnik i pisarz grodzki i poseł województwa wileńskiego; Józef Bogusz Słuszka¹⁶, starosta rzeczycki, poseł powiatu oszmiańskiego; Jan Kurcz, chorąży i poseł powiatu lidzkiego; Wawrzyniec Odlanicki Poczubut¹⁷, podsędek i poseł wilkomirski, salva securitate* [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa] *granic et optione* [i z życzeniem] *wyprawy, ręką [swą]; Chryzstof Komorowski, poseł powiatu wilkomirskiego; Piotr Michał Pac¹⁸, starosta wieloński, poseł powiatu brasławskiego; Stefan Czerniewski, starosta marienhowski¹⁹, poseł powiatu brasławskiego, ad instar* [na wzór] *województwa wileńskiego; Ferdynand Ror²⁰, podstoli i poseł województwa trockiego, ad instar* [na wzór] *województwa wileńskiego; Samuel Turlaj²¹, podwojewodzi i poseł**

¹¹ Andrzej Franciszek Kotowicz został kasztelanem wileńskim w 1672 r. (T. Wasilewski, *Kotowicz Andrzej Franciszek*, Polski Słownik Biograficzny [dalej: PSB], XIV, s. 480).

¹² Krzysztof Zygmunt Pac – kanclerz w. litewski od 2 III 1658 r. (*Urzednicy centralni i dostojnicy Wielkiego Księstwa Litewskiego XIV–XVIII wieku. Spisy*, oprac. H. Lulewicz, A. Rachuba, Kórnik 1994, s. 53).

¹³ Michał Leon Drucki Sokoliński – pisarz wielki litewski od 26 I 1672 r. (*Urzednicy centralni i dostojnicy...*, s. 130).

¹⁴ Kazimierz Mintowt Czyż – podkomorzy wileński od 1671 r.

¹⁵ Kazimierz Stanisław Dąbrowski – cześnik wileński od 1667 r., pisarz grodzki od 1671 r.

¹⁶ Józef Bogusz Słuszka – starosta rzeczycki od 1667 r.

¹⁷ Poczubut Odlanicki Wawrzyniec – podsędek wilkomirski od 1663 r. (A. Rachuba, *Poczubut Odlanicki Wawrzyniec*, PSB, t. XXVII, s. 62–63).

¹⁸ Piotr Michał Pac – starosta wieloński, w 1674 r. już chorąży brasławski.

¹⁹ Stefan Czarniawski – starosta marienhowski od 1672 r.

²⁰ Ferdynand Jan Ror – podstoli trocki od 1665 r.

²¹ Samuel Władysław Turlaj – podwojewodzi od 1670 r.

województwa trockiego; Jan Kazimierz Kierdej²², marszałek i poseł grodzieński, *salva securitate* [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa] granic WKsL; Wawrzyniec Stefan Rukiewicz²³, podkomorzy parnawski, sędzia grodzki i poseł powiatu grodzieńskiego, *uniformiter* [jednakowo] z kolegą moim podpisuję się; Jan Stanisław Szukszta²⁴, podśedeł i poseł powiatu kowieńskiego, *salva securitate* [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa] granic *et optione* [i z życzeniem] wyprawy; Jerzy Aleksander Skorulski, starosta kurmiałowski²⁵, poseł powiatu kowieńskiego, *stosując się do konfederacyjnej Księstwa Żmudzkiego i woli onych*; Michał Eustachy Stankiewicz²⁶, ciwun ejragolski, poseł Księstwa Żmudzkiego; Jan Michał z Zegrza Wołmiński, skarbnik upitski i poseł, sędzia grodzki Księstwa Żmudzkiego²⁷; Stanisław Kazimierz Stejgwił Lawdański²⁸, podstoli wendeński, poseł powiatu upitskiego; Jan Kazimierz Drozdowicz²⁹, stolnik i poseł powiatu wołkowiskiego *salva securitate* [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa] granic i zwyczajów WKsL; Aleksander Owsiany³⁰, podstoli i poseł powiatu wołkowyskiego, *salva securitate* [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa] i granic powiatu mego; Malcher Kazimierz Dunin z Skrzynna Głuszyński³¹, wojski i poseł województwa smoleńskiego; Aleksander Zbigniew Lettow³², stolnik i poseł powiatu starodubowskiego; Jan Wołowicz³³, starosta fejdański, poseł powiatu starodubowskiego; Włodzimierz Podbereski, poseł powiatu orszańskiego, *salva securitate* [z zastrzeżeniem bezpieczeństwa]

²² Jan Kazimierz Kierdej – marszałek powiatu grodzieńskiego od 1669 r. (T. Wasilewski, *Jan Kazimierz Kierdej*, PSB, t. XII, s. 425–426).

²³ Wawrzyniec Stefan Rukiewicz – podkomorzy parnawski od 1660 r., sędzia grodzki grodzieński 166–174.

²⁴ Jan Stanisław Szukszta – podśedeł kowieński od 1667 r.

²⁵ Jerzy Aleksander Skorulski – starosta kormiałowski.

²⁶ Michał Eustachy Stankiewicz Billewicz – ciwun ejragolski już w 1658 r.

²⁷ Jan Michał z Zegrza (ze Zgrza) Wołmiński – skarbnik upicki już w 1666 r., sędzia grodzki żmudzki już w 1672 r.

²⁸ Stanisław Kazimierz Stejgwił Laudański – podstoli wendeński już w 1669 r.

²⁹ Jan Kazimierz Drozdowicz – stolnik wołkowyski od 1664 r.

³⁰ Aleksander Owsiany – podstoli wołkowyski już w 1670 r.

³¹ Malcher Kazimierz Dunin Głuszyński – wojski smoleński od 1668 r.

³² Aleksander Jerzy Vorbek Lettow – stolnik starodubowski od 1672 r. (*Urzednicy centralni i dostojnicy...*, s. 218).

³³ Jan Kazimierz Wołowicz – starosta chwejdański (*Urzednicy centralni i dostojnicy...*, s. 67, 102).

granic powiatu mojego, in quantum [o ile] by miała być wyprawa; Paweł Świderski³⁴, stolnik nowogródzki, poseł ziemi inflanskiej; Stanisław Cechanowicz³⁵, wojski i poseł powiatu pińskiego; Maciej Wojna Dadzibóg Kamiński³⁶, podkomorzy i poseł województwa mścisławskiego in quantum [o ile] ma być wyprawa z województwa; Jerzy Suchodolski, pisarz ziemski mścisławski, idem sentio ratione [z tego samego powodu] pogranicznego województwa pospolitym ruszeniem na tej konfederacyji suscepta [postanowionego] tymi słowy roku 1672 miesiąca Junii [czerwca] 1 dnia, stanąwszy oczewisto urodzony Jan Skarbek Kielczewski³⁷, marszałek powiatu kowieńskiego, tę konfederacyją do Metryki Wielkiej WKsL tanquam ad acta propria [jako do akt właściwych] lubo intus [w tekście] położono, że do grodu warszawskiego oddana być miała, podał. Chrystof Pac, kanclerz WKsL. My tedy, Król do pomienionej prośby laskawie się skłoniwszy, wyżej wyrażoną konfederacyją z kancelaryji naszej wielkiej WKsL ekstraktem [wypisem] stronie potrzebującej wydać rozkazaliśmy.

1. Podstawowe zagadnienia sejmików Wielkiego Księstwa Litewskiego – zasadniczo – opracowane. W szczególności dotyczy to dzieł prof. Lejty – profesora w Dorpacie, Pradze, Kowie. Wskazywać mogący tego rodzaju badacza można niktady, w świecie nauki jest potrzeba „miejscowej” części – pogłębić.

Ponieważ pamietników opisujących procesy sejmowe jest niewiele, a sejmikowe ślarsze są rzadkie, to warto sięgnąć do dzieł jednego źródła. Podstawę tworzą trzy, poza kilkoma publikacjami (zwłaszcza *Diariusz* Marcina Kowalewicza, wydany przez Instytut Historii PAN w Warszawie – zarówno wydane, jak i pozostające w rękopisie). Warto zwrócić uwagę na kończące je podpisy. Wskazywać można na publikacje XVII w. i zaliczyć niewątpliwie do nich „Diariusz” Kowalewicza, który w rzeczywistości spotyka się w rękopisach z XVII w. Wskazywać można na przedmowy uczeniów. Nie należy ujmować, że w rzeczywistości

³⁴ Paweł Michał Wągl Świderski – stolnik nowogródzki od 1669 r.

³⁵ Stanisław Cechanowicz – wojski piński już w 1668 r.

³⁶ Maciej Wojna Kamiński.

³⁷ Jan Krzysztof Skarbek Kielczewski – marszałek już w 1671 r.